Oriental Journal of Education

LEXICAL CHANGES IN THE KOREAN LANGUAGE DURING THE MIDDLE PERIOD

Mohira Jumayeva
Lecturer
Oriental University
Tashkent, Uzbekistan
E-mail: mokhira2205@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: Early Middle Korean, Late Middle Korean, Choson texts, transcription, Jurchens, Kugyol, Peopl's Writing Commission.

Received: 26.04.25
Accepted: 28.04.25
Published: 01.05.25

Abstract: This article provides a detailed examination of the stages of the Middle Korean language, spanning from the 10th to the 16th century, including the Early and Late Middle Korean periods. It describes the major linguistic changes that occurred during these periods, linguistic stability, Choson-era texts, the transcriptions of Jilin Leishi and Hyangyak Kuguppang, the borrowing of words from Mongolian, the Kugyol system, the rich reserve of Chinese-origin vocabulary in Korean, and the influence of Buddhism, Confucianism, and Neo-Confucianism on the language.

O‘RTA DAVRLAR KOREYS TILI LEKSIKASIDAGI O‘ZGARISHLAR

Mohira Jumayeva
o‘qituvchi
Oriental universiteti
Toshkent, O‘zbekiston
E-mail: mokhira2205@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: erta o‘rta davr, kech o‘rta davr, Choson matnlari, transkripsiya, Jurchenlar, kugyol, xalq yozuvlari komissiyasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada X asrdan XVI asrgacha davom etgan o‘rta davr koreys tili, erta o‘rta davr va kech o‘rta davr koreys tili bosqichlarining chegaralari, mazkur bosqichlarda koreys tilida ro‘y bergan asosiy o‘zgarishlar, lingvistik barqarorlik, Choson matnlari, Jilin Leishi va Hyangyak kuguppang transkripsiyalari, mo‘g‘ul tilidan so‘zlarning o‘zlashishi, Kugyol, koreys leksikasidagi Xitoy manbalaridan olingan so‘zlarning boy zaxirasi, buddizm, konfutsiychilik va neo-konfutsiychilikning tilga ta’siri kabi masalalar atroflicha yoritib berilgan.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В КОРЕЙСКОМ ЯЗЫКЕ СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЭПОХИ

Мохира Джумаева
Преподаватель
университета Oriental
Ташкент, Узбекистан
E-mail: mokhira2205@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: ранний средний период, поздний средний период, тексты эпохи Чосон, транскрипция, чжурчжэни, кугёль, комиссия народных письменностей.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются границы этапов среднего корейского языка, охватывающего период с X по XVI век, включая ранний и поздний средний корейский. Описаны основные изменения, произошедшие в корейском языке в эти периоды, лингвистическая стабильность, тексты эпохи Чосон, транскрипции Цзилинь Лэйши и Хянъяк кукуппан, заимствование слов из монгольского языка, система Кугёль, богатый запас лексики китайского происхождения в корейском языке, а также влияние буддизма, конфуцианства и неоконфуцианства на язык.

Kirish. “O‘rta davr koreys tili” deb nomlanuvchi til bosqichi X asrdan XVI asr oxirigacha davom etgan. Bu milodiy 918-yilda Koryo sulolasining o‘rnatilishi bilan boshlandi, yangi hukumat poytaxtni janubi-sharqdagi Kyonjudan yarim orolning o‘rtasida joylashgan Kaegyongga ko‘chirdi (Keyinchalik Kaesong deb o‘zgartirildi). 1592-yilda yaponlar Koreyaga bostirib kirganida, u nominal ravishda tugadi va natijada yuzaga kelgan tartibsizlik tilning yozma shaklini buzdi (Ki Moon Lee: 2011, 98).

O‘rta davr koreys tili bosqichini ikki qismga bo‘lish mumkin: erta o‘rta davr koreys tili va kech o‘rta davr koreys tili bosqichlari. Mazkur ikki bosqichdan Koryo davri (918-1392) tili erta o‘rta davr koreys tili, Choson davrining dastlabki ikki yuz yillik tili esa kech o‘rta davr koreys tili deb hisoblanadi. Bu bo‘linish tildagi keskin o‘zgarishlarni belgilash uchun amalga oshirilmagan. Aksincha, siyosiy va ijtimoiy o‘zgarishlar Koryo va Choson o‘rtasidagi sezilarli o‘zgarishlardan ko‘ra ko‘proq lingvistik barqarorlikka ishora qiladi. Koryo davrining oxirida, ya’ni 1392-yilda, yangi Choson sulolasining asoschilari o‘z poytaxtlarini qurish uchun unchalik uzoq bo‘lmagan joyni tanladilar. Kyonjudan Kesonga ko‘chishdan farqli o‘laroq, Kesondan Seulga (o‘sha paytda Xanyang deb ataladigan) ko‘chish nisbatan qisqa masofada sodir bo‘lgan va odatda tilga minimal ta’sir ko‘rsatgan deb hisoblanadi. Ya’ni bu bilan tilning mintaqaviy bazasi deyarli o‘zgarishsiz qoldi [Ki Moon Lee, 2011: 89].

Asosiy qism. Kechki o‘rta davr koreys tili alifbo yozuvidagi ko‘plab asarlar to‘laligicha saqlanib qolgan. Erta o‘rta davr koreys tilida esa aksincha. Choson matnlaridan farqli o‘laroq,

saqlanib qolgan Koryo hujjatlari nisbatan kam uchraydi va faqat xitoycha belgilarda yozilgan. Choson davri matn korpusi esa Hangildagi koʻp sonli kitoblar va yozuvlardan iborat. Koryo va undan oldingi davrdagi yozma manbalar tovushlar va tuzilmalar haqida juda keng maʼlumot bersa-da, XV va XVI asrlardagi alifbo yozuvlari koreys tili aslida qanday boʻlganini batafsilroq koʻrsatib beradi. Qaysidir maʼnoda, erta oʻrta davr koreys tili lingvistik tarixdan oldingi davrni ifodalaydi.

Ammo shuni yodda tutish lozimki, erta va kech davrlar orasidagi boʻlinish chizigʻi alifbo yozuvining boshida aniq belgilanmagan (Bundan bir oz oldin yozilgan baʼzi xitoy fonogrammalari koreys tilini tasdiqlovchilari hisoblanadi). XIV asrda koreys tilida baʼzi eʼtiborga molik oʻzgarishlar boʻlgan deb ishoniladi. Bu koreyscha fonologik tizim, ayniqsa unli tovushlarda kuzatiladi. Mazkur masalada munozaralar hanuzgacha davom etmoqda.

Erta oʻrta davr koreys tili uchun manba materiallari bir nechta leksik jihatlarni oʻz ichiga oladi. Ushbu leksik jihatlarning birinchisi hamda eng asosiysi, transkripsiyalar masalasidir. Xitoy yozuvidan foydalanuvhi va oʻz yozuviga ega boʻlmagan til uchun boshqa tilning yozish uslubidan foydalanish oddiy holder. Tildagi asl so'zlar nafaqat qoʻpol va noaniq tarzda koʻchirildi, balki ularda koʻplab nusxa koʻchirish xatolari ham mavjud boʻlib, bugungi kunda biz asl maʼno yoki maqsad nima boʻlganini faqatgina taxmin qilishimiz mumkin xolos. Ammo shular orasidan Jilin Leishi va Hyangyak kuguppang transkripsiyalarining baʼzilari koʻp oʻtmay yoʻq boʻlib ketgan haqiqiy soʻzlarning yozuvlari kabi koʻrinadi.

Ilk oʻrta koreys davri asosan Xitoyning Yuan sulolasi (1206-1367) orqali moʻgʻullar bilan aloqa qilgan davr edi. Biz bu moʻgʻul taʼsirini 고려사 da ("Koryo tarixi") koʻramiz, mazkur manbada sanab oʻtilgan Koryo rasmiy unvonlarining bir qismi toʻgʻridan-toʻgʻri yuan tomonidan qoʻllaniladigan unvonlardan olingan. Ammo Xitoy manbalaridan koʻchirilgan bu daraja nomlari koreys tili haqida juda kam maʼlumot beradi, chunki bizda ularning koreyscha talaffuzi haqida hech qanday maʼlumot yoʻq. Otlarga, lochinlarga va harbiylarga tegishli olinma soʻzlar lugʻati foydaliroq boʻlib, ushbu maxsus lugʻat moʻgʻul tilidan olingan deyarli barcha leksik lugʻatlarni oʻz ichiga olgan va bunday lugʻatda biz koreyslar va moʻgʻullar oʻrtasidagi aloqaning mohiyatini koʻramiz. Moʻgʻullar chorvador xalq boʻlib, ularning koʻchmanchi, harbiy madaniyatiga oid soʻzlari koreys tilida sezilarli iz qoldirgan. XVI asr alifbosi boʻyicha Ponyok Pak Tongsa (1517) va Hunmong chahoe (1527) [Ki Moon Lee, 1971: 151] asarlarida topilgan shu kabi moʻgʻulcha soʻzlar qayd etilgan.

Moʻgʻul tilidan olingan yana bir soʻz qiziqarli tarixga ega. Koryo davrining oxirida Choson sulolasining asoschisi Yi Songgye Cholla provinsiyasidagi Unbong shahrida yapon qaroqchilarining ortidan quvib yurgan paytda, yoshi oʻn oltidan oshmagan jasur qaroqchilar boshligʻi bor edi, uni koreys askarlari "아기 바톨" deb atashgan. Eslatmada ismning izohi davom etadi: "아기" koreyscha "bola" degan maʼnoni anglatadi; "바톨" moʻgʻulcha soʻz boʻlib, jasur, yengib boʻlmaydigan

dushmanni bildiradi. Bu belgi oʻrta moʻgʻulistonlik “baʼatur” - “qahramon” soʻzidan olingan “바톨” soʻzi oʻsha paytda Koreyada keng qoʻllanilganligini koʻrsatadi [Ki Moon Lee, 1964: 98].

Jurchenlar XII asrdan XV asrgacha Hamgyong provinsiyasida yashaganligi sababli, mazkur tilning koʻp izlari aynan shu erda topilgan. Jurchen joy nomi boʻlib, Tumen daryosi (koreyscha Tuman-kang I nomi bilan tanilgan), Shimoliy Koreya va Xitoy oʻrtasidagi chegara boʻylab uning yuqori oqimida, soʻnggi qismi Shimoliy Koreya va Rossiya oʻrtasida joylashgan. Sharqiy dengizga quyiladi. Qirol Sejongning geografik yilnomalarida va Sejong hukmronligi davrida (1469-94) Choson davrida nashr etilgan “Tongguk yoji singnam” gazetasida koʻplab boshqa Jurchen joy nomlari ham bor [Ki Moon Lee, 2011: 90].

Xitoy belgilari bilan bogʻliq soʻzlar Oʻrta Koreya davrida tilning katta qismini egalladi. Qirollik hokimiyatini mustahkamlash maqsadida qirol Kvanjong (949-975) bir qator islohotlar oʻtkazdi va bu xitoy tilining ahamiyatini oshirishga turtki boʻldi. Islohotlarning markaziy qismi 958-yilda xitoycha davlat xizmati imtihonining tashkil etilishi edi, bu hukmron sinflar orasida xitoy yozuvlariga eʼtiborni kuchaytirilganini kafolatlaydi. Natijada, xitoy tilidan olingan maxsus va adabiy atamalar koreys leksikasini koʻpaytirdi, koʻpincha eski, mahalliy soʻzlar hisobiga, keyinchalik ular ishlatilmaydigan boʻlib qoldi. Bu jarayonning koʻrinishini Jilin Leishi [Kang Sinhang, 1980:165] leksikonida koʻrish mumkin. U yerda, masalan, “100” fon bilan transkripsiya qilingan (XV asrda yoziladigan mahalliy soʻzni ifodalaydi), lekin “1000” faqat xitoycha belgi bilan berilgan. Ushbu transkripsiya tanlovi shuni koʻrsatadiki, koreyslar oʻsha paytda kattaroq raqam uchun xitoycha soʻzdan foydalanganlar. Albatta, koreys tilidagi “1000” soʻzi “cumun” keyinchalik XV asr hujjatlarida tasdiqlangani uchun XII asrda “1000” sonini ifodalash uchun mahalliy va xitoycha soʻzlar birga qoʻllangan boʻlishi kerak. Ammo mahalliy soʻz Koryo davrida xitoycha atama bilan almashtirila boshlagan. Oʻn asrdan keyin esa u matn yozuvlaridan butunlay yoʻqolib ketdi [Nam Kwang Woo, 1960: 97].

Soʻnggi oʻrta davr koreys tili XV-XVI asrlardagi hangil matnlarida aks etgan til bosqichidir. Bu toʻliq tasdiqlangan eng erta bosqich. Hangil ixtirosidan oldingi yozma yozuvlar parcha-parcha, tizimsiz va izohlash qiyin; oldingi, alifbogacha boʻlgan davrlardagi tovush tizimlari ham keng darajada rekonstruksiya qilinishga muhtoj. Yangi alifbodan foydalanish buni butunlay oʻzgartirdi. Xunmin chongim va undan keyingi bir yarim asr davomida paydo boʻlgan Hangil matnlari fonologik tizimning toʻliq rivojlangan va batafsil tasvirini taqdim etadi, uning fonemalari va allofonik variantlari transkripsiyalari bilan toʻla. 1446-yildan keyin toʻla va aniq belgilangan yozma yozuvlar mavjud. Fonologik tafsilotning sifati va aniqligi boʻyicha oxirgi oʻrta koreys tilidagi hangil tilida boʻlgan matnlar, shubhasiz, dunyodagi eng yaxshi zamonaviy tilshunoslik yozuvlaridir.

Fonologik va morfologik sifat kamdan-kam hollarda sintaktik va stilistik sifatga mos keladi. Bu davrdagi hangil tilida yozilgan asarlarning jamlanmasi asosan xitoy tilida yartilgan matnlarning xalq

tilidagi tafsirlaridan iborat bo‘lib, kompozitsion tarjima uslubidir. XV asrda Koreyada mumtoz xitoycha matnni matnning asosiy qismiga kiritilgan “kugyol” yordamida o‘qishni aniqlashtirish an’anasi allaqachon mavjud edi va bu tafsirlarning yaratilishiga ta’sir qilgan bo‘lishi kerak. Deyarli barcha kech o‘rta davr koreys tili hangil matnlari Seul poytaxtida nashr etilgan. Bu asarlarning ko‘pchiligi, ayniqsa o‘sha davrning boshida nashr etilgan asarlar, xalq yozuvlari komissiyasi (Onmun Chong) yoki Sutralarni nashr qilish bosh boshqarmasi (Kangyong Togam) kabi davlat idoralarida tuzilgan va ehtimol, shuning uchun ular nihoyatda bir xil tilni aks ettiradi. Mamlakatning boshqa hududlaridan kelgan olimlar vaqti-vaqti bilan nashr ishlarida ishtirok etishdi, lekin ko‘pincha natijada olingan ishlar o‘sha paytda markaziy mintaqaning yuqori sinflari gapiradigan tilni ifodalaydi [Ki Moon Lee, 2011:127].

XV asrga kelib koreys leksikasida Xitoy manbalaridan olingan so‘zlarning boy zaxirasi mavjud edi. Albatta, bu so‘zlarning aksariyati Xitoydan olib kelingan madaniy obyektlar va tushunchalar uchun atamalar edi. Ammo, ancha ilgari vaqtlardan boshlab, mahalliy lug‘at o‘rniga oddiy xitoycha ot va fe’llarni almashtirish tendensiyasi ham mavjud edi va vaqt o‘tishi bilan ko‘plab asl koreys so‘zlari ishlatilmay qoldi yoki unutildi. O‘z navbatida, ayrim olinma so‘zlarning xitoycha kelib chiqishi ham unutilib, o‘rta davr koreys tilidagi matnlarda bunday so‘zlar xitoycha belgilar o‘rniga mahalliy so‘zlar kabi hangil tilida yozilgan. Yillar davomida doimiy qo‘llanish natijasida ba’zi ma’nolar ham o‘zgarib ketgan. O‘rta davr koreys xalqi tili va adabiy shakllari o‘rtasida ko‘pincha tafovutlar bo‘lgan.

Shuni ham yodda tutish kerakki, bu davrda koreys tilining lug‘atiga o‘sha davrning dini va falsafasi chuqur ta’sir ko‘rsatdi. Hech bo‘lmaganda Uch Qirollik davridan boshlanib, Koryogacha cho‘zilgan buddizm koreys tilining lug‘atiga, asosan klassik xitoy shakllari orqali kuchli ta’sir ko‘rsatdi. Koryo davrining so‘nggida esa neo-konfutsiychilik buddizm va konfutsiylikning eski shakllarini adabiyotshunoslar tomonidan ma’qullangan ruhiy ta’limot sifatida almashtirdi va Choson davrida yangi falsafa tez sur’atlar bilan shuhrat qozondi.

Nihoyat, O‘rta davrlar Koreya tarixining oxiriga kelib, buddizm ahamiyatini yo‘qotdi, neo-Konfutsiylik ustun intellektual ta’sirga aylandi. Bu tendensiya Ilk zamonaviy davrda yanada yaqqolroq namoyon bo‘ldi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, koreys tili boy tarixga ega va bu tarixni tahlil etish ularda ro‘y bergan o‘zgarishlarga asoslangan holda davrlarga ajratiladi. Ular ilk, o‘rta, yangi hamda zamonaviy koreys tili bosqichlaridir. Koreys tili leksikasi har bir davr mobaynida o‘ziga xos tarzda o‘zgarishlarga uchrab bordi. Xususan, o‘rta davrlarda koreys tilidagi sezilarli o‘zgarish – mahalliy leksikaning yo‘qolib borishi bo‘ldi. Ushbu o‘zgarishlarning aksariyati mahalliy so‘zlarni xitoycha-koreyscha ekvivalentlar bilan doimiy ravishda almashtirish natijasida yuzaga keldi.

Hozirgi shaklga kelguniga qadar koreys tili leksikasi boshqa tillarning ta’siri doirasida juda ko‘p marta yangilanishlarga yuz tutdi, xususan, Koreyani mustamlaka qilgan mamlakatlar tili, ular orqali boshqa davlatlar tillarining ta’siri natijasida tushunchalarni nomlash borasida katta o‘zgarishlar yuz berganini ko‘rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ki Moon Lee, S. Robert Ramsey. A History of the Korean Language. – London: Cambridge university press, 2011.

2. Kim Mun Uk., Ismailov A., Kim Chun Sig., Mirtalipova G. D. Koreys tili grammatikasi. Toshkent: TDShI, 2014.

3. Никитин М. Б. Основы лингвистической теории значения. – МоскваChon Kwanghyon. 2003.

4. Dialects and the history of the Korean language. Part 1: A study on the history of Korean. Seoul. 2003: Высш. шк. 1982.

5. Hong Yun-Pyeo. 1993. A study on the textual materials for the history of the Korean language: Early Modern volume. Seoul: Taehaksa. 1993.

6. Lee Ki-Moon. A study on the Hunmong chahoe. Seoul. 1971.

7. Nam Kwang Woo. A dictionary of the ancient Korean language. Seoul: Tonga Press. 1960.

8. 이강신항, 오늘날의 국어생활 , 박이정. – 서울: 박이정, 2007.

9. 상규. 국어기본법」에 근거한 «외래어 표기법»의 문제. – 서울, 2011 년.